

מעדני כתן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליון 37

פרשת בהעלותך תש"פ

ח

בענין נעילת המנעלים בשעת אמירת הקדיש

אלא דלכאורה נראה שהמ"ב לא חשש לזה שהרי לא כתב שלא ירדו מהדוכן עד לאחר אמירת הקדיש אלא שלא יבואו להתבטל מאמירת איש"ר ושאר אמנים, אלא דיש לומר דהמ"ב עדיפא מינה נקט ולהכי כתב דאיכא תקלה גדולה יותר שמתבטלין מאמירת איש"ר ואמן, אבל אפשר דס"ל נמי דראוי שלא לנעול המנעלים בשעת אמירת הקדיש, והרי לא כתב גם כן שלא ירדו מהדוכן כדי שלא יאמרו להם יישר כח באמצע הקדיש משום שמדברים באמצע הקדיש, ולמה הוצרך לומר שמתבטלים מאמירת איש"ר אלא נראה דעדיפא מינה נקט שהתקלה היותר גדולה היא שמתבטל מאמירת איש"ר ואמן וצ"ע.

יבואר אם הנוגע במנעליו אחר ברכת כהנים צריך ליטול ידיו מדינא

והעירני ידידי חביבי הרה"ג אליהו מאיר גודלבסקי שליט"א מהא דכתב האגודה הובא ברמ"א בסימן קכ סעיף יז וז"ל כשיורדין מן הדוכן לא יגעו במנעליהם המטונפים ואם נוגעים יטלו ידיהם לתפלה שיתפללו אחר כך (אגודה פ' היה קורא), עכ"ל, וז"ל האגודה כמו שהובא בדרכי משה אורח חיים סימן קכ ס"ק ח' וז"ל וכתב בחידושי אגודה פרק הקורא את המגילה עומד (סי' לד) לאחר הדוכן הכהנים נועלים מנעליהם ונוגעים ברגליהם ובמנעליהם וטוב בעיני ליטול ידיהם טרם שיתפללו וכן הורגלתי לעשות או ילכו יחד עד אחר כל התפילה עכ"ל, עכ"ל, וצ"ע מה שכתב דטוב בעיני שיטלו ידיהם טרם שיתפללו הרי כל הנוגע במנעליו צריך נטילה אפי' במקום שאינו צריך להתפלל כמו שכתב השו"ע סימן ד' אלו דברים שצריכים נטילה החולץ מנעליו והוא משום דנוגע בהם וכ"ש לתפלה שצריך נטילה וצ"ב מה כוונתו שכתב וטוב בעיני שיטלו ידיהם וכן הורגלתי לעשות הרי הוא חיוב גמור.

ואפשר דכל נגיעה של מצוה במקום המטונף אינו חייב נטילה מדינא וכמו שהמוהל הנוגע במקום מילה בשעת מילתו הרי הוא מברך בלא נטילה הכי נמי כל נגיעה במקום מטונף במקום מצוה אין צריך נטילה וראיתי בשלמת חיים סימן ל"ט כתב להליץ בעד אלו שנוגעים בשעת הנחת תפילין במקומות המכוסים ואין נוטלין ידיהם שכל נגיעה שהיא של מצוה אין צריך ליטול ידיו מדינא'.

וא"ב אפשר דנעילת המנעלים הרי הוא כלבישה של מצוה שהרי הוא נועל משום שהוצרך לחולצם למצוה ולהכי ס"ד שא"צ נטילה בלבישתם ועל זה כתב דטוב בעיני ליטול ידיו וכן הורגלתי לעשות, ולפ"ז רצה לומר שכל לבישה של מצוה אינה אסור באמצע הקדיש שהרי עוסק במצוה.

י' ובספר מנחת יצחק ח"ד סי' קי"ד הביא שהגאון ממונקאטש ז"ל בספר אות חיים ושלום סי' כ"ז סקי"ד לימד זכות אכולי דלא זהירי בכך דמה שעושין לצורך המצוה אינו כנוגע במקומות המכוסים להצריך נטילה כמבואר בפוסקים דמותר להחזיק בערלת התינוק בשעת ברכת המילה ואף דהוא ממוקמות המכוסים המלאים מלמולי זיעה אלא ודאי דכיון שהוא לצורך המצוה וא"א באופן אחר א"צ נטילה.

הנה ברוב המקומות בארץ ישראל נהגו הכהנים לירד מהדוכן מיד אחר ברכת המברך את עמו ישראל בשלום כמו שאמרו בגמ' בסוטה ונפסק בשולחן ערוך אורח חיים סימן קכ סעיף טז וז"ל אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"צ שים שלום ואינם רשאים לכופף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם, ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים ש"צ שים שלום, ויש מי שאומר שצריכין להמתין עד שיסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום, וכתב המשנה שם ס"ק ס' וז"ל ועכשיו שהמנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן יישר מהנכונן שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד לאחר שיסיים הש"ץ קדיש כדי שלא יתבטלו הכהנים והעם מעניית איש"ר ושאר אמנים עי"ז כמו שמצוי, עכ"ל, ומבואר מדבריו שאין לרדת מהדוכן עד אחר הקדיש כדי שלא יבואו להתבטל מעניית אמן יש"ר.

יבואר שבארץ ישראל לא נהגו לומר יישר כח לכהנים לכן אין צורך לעמוד על הדוכן עד אחר קדיש

והנה בארץ ישראל ברוב המקומות לא נהגו כמש"כ המ"ב והוא משום שלא נהגו לומר יישר כח אחר ברכת כהנים והוא משום שברכת כהנים נוהגת בארץ ישראל בכל יום הרי היא כשאר מצוות שנוהגות בכל יום שאין המצוה חביבה עליהם ביותר כמו המצוות שנוהגות מזמן לזמן, ורק בחוץ"ל דמנהג אשכנז שאינה נוהגת אלא ברגלים במוספים ולכן המצוה חביבה עליהם עד מאוד לכן מברכים את הכהנים בברכת יישר כח, אבל בארץ ישראל לא נהגו כזה, לכן אין מקום לנהוג את מה שכתב המ"ב שלא לירד מן הדוכן עד אחר הקדיש משום שאין להוסיף על דינא דגמ' אלא אם יש חשש תקלה, אבל במקום שאין חשש תקלה שפיר יורדין הכהנים מן הדוכן מיד אחר שאמר הש"ץ המברך את עמו ישראל בשלום.

ובאמת הוקשה בעיני על אותם העומדים בדוכן עד אחר גמר אמירת הקדיש במקומות שאין נוהגין כן, שהוא עובר על לא תתגודדו, שאמרו חז"ל לא יעשה אגודות אגודות וכן אמרו לעולם לא ישנה אדם ממנהג המקום כדאיתא בבבא מציעא פרק הפועלים, וגם מוסיפין על דינא דגמ' ללא צורך.

אמנם נתתי לבי למה שנהגו הכהנים לנעול מנעליהם בשעת אמירת הקדיש שהוא לכאורה אינו ראוי שהרי כתב המשנה ברורה סימן כה ס"ק נ"ו וז"ל ואנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין ולהניחן בתקן בעת אמירת קדיש לא יפה הן עושין דמאוד יש לכוון בעניית איש"ר כמבואר לקמן בסימן נ"ו בטור ובשו"ע, ואיש"ר הוא עוד במדרגה גבוה יותר מקדושה כמבואר שם במ"א סק"א, ובודאי לא גרע משאר ברכות דרבנן דאסור לעשות אפי' תשמיש קל בשעה שהוא מברך כמבואר לקמן בסימן קצ"א במ"א סק"ב, עכ"ל, ולדבריו נראה דכ"ש שאין לנעול מנעלים בשעת אמירת הקדיש שנעילת מנעלים הוא גרוע מתשמיש קל שהרי העומד ומשבח את המלך ונועל מנעלים בשעה זו הוא בזיון וקלות, ולכן ראוי שלא לנעול מנעלים בשעת אמירת הקדיש וכדי שלא יבואו לנעול המנעלים בשעת אמירת הקדיש אפשר דראוי לתקן שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד אחר אמירת הקדיש.

אכן גוף הסברא קשה מאוד אמאי אינו צריך נטילה הרי הנטילה היא משום מלמולי זיעה וטנופת הנדבקין בידו ומאי מהני שהוא מצוה דמשום דמניח תפילין ודאי לא נתקדשו מלמולי הזיעה מזהמתו, וצ"ע, וכן מבואר בדעת נוטה בשם מורן החזו"א שהיה מקפיד שלא ליגע בזרועו בשעת הנחת תפילין וכן הדיק את תפילין של ראש עם הכיפה שבראשו כדי שלא לחכך בראשו ויצטרך נטילה.

3

בענין קדירת חמין שהיתה מבושלת כל צרכה קודם יום טוב ונתן בה מים ביום טוב ערב שבת ואין זמן שיוכל להתבשל ביום טוב האם צריך לשפך

קודם שיתבשלו ואם כן הכי נמי אם המים יתחממו במקצת ויועילו ליום טוב הגם שלא יתבשלו שרי בכה"ג להניחו ביום טוב וכמו שאם צריך לחמם מים ליום טוב שרי להניחו על גבי האש ואין צריך להורידו אחר כך אע"פ שיתבשלו המים שאין צריך לבשולם, הכי נמי שרי להניח הקדירה עם המים שבתוכה לחמם המים שיהיו ראויים לאכילה יחד עם התבשיל כשיתחממו ולא יצטרך להורידו מן הכירה קודם שיתבשלו.

והנה במשנה ברורה סימן תקכ"ז ס"ק ג' כתב וז"ל וכן יש לזהר בהמאכלים שמתמין לשבת שיטמין בזמן שאפשר שיתבשלו שליש בישול מבעוני, עכ"ל, ומבואר דסגי שיתבשל כשליש בישול מבעוד יום כדי שיוכל להניחו על גבי האש ביום טוב והיינו טעמא כיון שראוי ליום טוב כבר הותר לבשלו לצורך שבת ולכאורה קשה הרי גם אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי הרי ממשיך להתבשל עד שנתבשל כל צרכו ולהרבה ראשונים דס"ל דהמבשל מאכל שנתבשל כמאכל"ד כל צרכו בשבת חייב על בישולו וא"כ הרי בזה שמניחו על גבי האש ואינו ראוי ליו"ט אלא מה שנתבשל כמאכל"ד ומה שממשיך להתבשל אינו ראוי ליו"ט וא"כ איך הותר להניחו על גבי האש כל שלא יוכל להתבשל כל צרכו מערב יום טוב.

ומוכרח לכאורה דמאחר וההנחה על גבי האש מותרת לצורך שיתבשל כמאכל"ד וכיון דשרי להניחו על האש תו אין צריך להסירו אחר כך ולהכי סגי בהכי.

וא"כ הוא הדין אם צריך לו כדי לחממו מותר להניחו על גבי האש ותו אין צריך להסירו מן האש דכל שהנחתו על גבי האש שריא תו אי"צ להסירו.

אכן אכתי יש לעיין בזה דבשלמא אם צריך לבשלו עד כמאכל"ד שפיר הותר בישולו ותו אין צריך להסירו אבל במקום שלא הותר לבשלו כלל שאין צריך אלא לחממו אפשר דצריך להסירו אחר שגמר לחממו משום שמלאכת הבישול לא הותר לו וצ"ע.

יבואר פלוגתת האחרונים אם כשמדליק לחולה שיש בו סכנה בשבת אם צריך לדקדק להדליק נר שלא ידלק יותר מכדי צרכו

אמנם בעיקר הדבר נחלקו גדולי עולם האבני נזר חלק אורח חיים סימן סט והחלקת יואב דהאב"נ כתבו ז"ל מה שכתב שמדבריי נלמד שאם יש לפנינו שני נרות אחד לא ידלוק רק שעה ומספיק לצורך החולה ואחד ידלוק שתי שעות אסור להדליק הגדול. אמת אמר, עכ"ל, ומבואר מדבריו שצריך להדליק הנר כדי צרכו בדייקא ואם ידלוק יתר על צרכו עובר באיסור מלאכה בשבת.

אכן בחלקת יואב אורח חיים סימן י' כתב דאין מדקדקין בזה ואם צריך להדליק נר לחולה יכול להדליק אפי' נר גדול כיון שצריך להדליקו לא חיישינן אם דולק זמן יתר על הצורך.

ולדבריו הכי נמי ביום טוב אם אינו צריך לבשלו אלא כמאכל בן דרוסאי והניח התבשיל על האש ונתבשל כמאכל בן דרוסאי אינו צריך להסירו מן

כתב המגן אברהם ריש סימן תקכ"ז וז"ל כתב הר"ן פ"ג דפסחים דמדאורייתא אסור לבשל מיו"ט לשבת ק"ו לחול אלא דשרי ע"י הואיל ואי מקלעי ליה אורחים חייב להשתא נמי חייב ליה מ"מ איסורא איכא וע"י עירוב שרי וכ"ה בגמ' ועססי' תקי"ב וכתבו התו' בפסחים דף מ"ו דאם בישל סמוך לחשיכה דליכא למימר שיקלעו ליה אורחים לוקה וכ"כ המרדכי רפ"ב דביצ' וב"י בשם הג"מ וכו' אבל אנן קי"ל דמדאורייתא אסור לבשל מיו"ט לשבת סמוך לחשיכה ולכן נהגו כשחל י"ט בע"ש מקדימין להתפלל ערבית, עכ"ל.

והנה במשנה ברורה שם ס"ק ג' כתב וז"ל וכן יש לזהר בהמאכלים שמתמין לשבת שיטמין בזמן שאפשר שיתבשלו שליש בישול מבעוני וכתבו דמטעם זה נהגו להקדים תפלת ערבית לבילי שבת כשחל סמוך ליו"ט כדי שלא יתאחר מלאכת בישולו ביום טוב עד סמוך לחשיכה. ועיין בה"ל דבשעת הדחק יש להקל ביום טוב שני שחל בע"ש אם נתאחר בישולו לשבת עד סמוך לשבת ואף ביום טוב ראשון אפשר דיש להקל בשעת הדחק, ולכתחלה בודאי צריך לזהר בזה ובפרט ביום טוב ראשון שהוא דאורייתא, עכ"ל.

והנה מי שבישל קדירתו לשבת והוסיף בה מים שאינם מבושלים שלא יתבשלו שליש בישול באופו שיוכלו ליהנות בהם ביום טוב לכאורה הרי הוא מבשל מיו"ט לשבת בלא הואיל ויש בזה חשש איסור תורה וכמשנ"ת.

והיה מקום לומר דחשיב כמו ריבוי בשעורים שהרי בהנחה אחת מניחו על האש והרי מותר להניח הקדירה על האש לצורך שבת ואע"פ שיש בה מים מכל מקום אינו אלא ריבוי בשעורים בהנחה אחת.

אכן באמת זה אינו שהרי הקדירה שכבר נתבשלה אין בה תורת מלאכה כלל ואינו מבשל אלא המים שבקדירה והמים הרי לא יהיו ראויים ליום טוב וא"כ הרי הוא מבשל למיום טוב לשבת בלא הואיל.

יבואר אם יש ברירה לשפוך המים מן הקדירה כדי להנחה על גבי כירה

ולכאורה צריך לשפוך המים מתוך הקדירה כדי שיוכל להניחו על גבי האש דבלא"ה הרי הוא מבשל המים לשבת בלא הואיל ואע"פ שהוא בורר פסולת מתוך האוכל הרי לצורך יום טוב מותר לברור פסולת מתוך האוכל לצורך אכילה וא"כ מותר לברור גם כן לצורך שבת, אלא דלצורך יום טוב אין צריך לאותה ברירה וא"כ הוא עושה מלאכה לצורך שבת בלא הואיל ולדעת המג"א אסור לעשות מלאכה לצורך לשבת בלא שיוכל להועיל ליו"ט וצ"ע.

ואפשר דמאחר ויכול לשתות המים בעצמם יכול לבררם ביו"ט שהרי ראויים לשתותם ביום טוב אבל אם לא ישתהו אדם בעולם לא יוכל לשפוך את המים מן הקדירה כיון שהוא בורר שלא לצורך יום טוב.

יבואר אם מותר להניח את הקדירה עם המים על גבי האש לחמם המים אע"פ שלא יצטרך לבישולו

אכן שמעתי מידידי הגאון ר' מנדל לובין שליט"א שמוותר להניח מים על האש ביו"ט לחמם אע"פ שאינו צריך לבישולם ואינו צריך להורידם מן האש

בענין אם מי שאינו עושה מלאכה מיו"ט לשבת אם יכול לעשות עירובי תבשילין בברכה

יעשה עירוב תבשילין לא יוכלו לבשל אותם התבשילין שהרי קמחו נאסר לבשלם כדאיתא בגמ' ביצה דף י"ז שמי שלא עשה עירובי תבשילין ושפיר בעי למעבד עירובי תבשילין ונמצא שהאב יעשה עירוב תבשילין להתיר המלאכה לצורך שבת, והבן יעשה עירוב תבשילין להתיר לבשל קמחו ותבשיליו לצורך שבת ומבין שניהם יהיה מותר לבשל מיו"ט לשבת.

ואין לומר שיכול להקנות קמחו לאביו ולמה יעשה עירוב תבשילין דמכל מקום כל זמן שלא הקנה קמחו לאביו הרי חייב בעירוב תבשילין וכיון דחייב בעירוב תבשילין למה יפסיד המצוה על ידי שיקנה קמחו לאביו הרי יכול לעשות עירוב תבשילין ולהתיר לבשל בקמחו ביום טוב.

בענין אם אפשר לקרוא קריאת המפטיר במוספין קודם קריאת חובת היום

בהתחיל לקרוא בשל חנוכה וביאר בביאור הלכה דהתחלה היינו משהתחיל לברך הברכה, אבל אם לא התחיל לברך אף שנודמן להם הס"ת שמתוקן לחנוכה אין לו לחוש לזה לכו"ע, ויקרא בס"ת של ר"ח, ומבואר דפלוגתם אינה אלא אם בירך על של חנוכה קודם כיון שנחלקו האחרונים אם צריך לברך שנית על של ר"ח כיון שבירך על קריאה אחרת, להכי ס"ל שלא יחזור לקריאת התדיר, אבל אם לא בירך עדיין בזה כתב דלכו"ע יעביר על המצוה ויקדים התדיר דהיינו הקריאה של ר"ח, וחזוין דס"ל דתדיר עדיף על דין דאין מעבירין על המצוות.

ביאר שיטת הקרבן נתנאל דאין מעבירין על המצוות עדיף מתדיר

אמנם בקרבן נתנאל בשלהי מגלה והביאו הגרע"א במשנת איזהו מקומן כתב דאין מעבירין על המצוות עדיף ממעלת תדיר, והביא ראיה מתוס' בזבחים שבגמ' בזבחים (דף נ"א.) אמרו דשפיכת שיירי הדם של חטאות הפנימיות היה שופך ליסוד מערבי של מזבח החיצון, ודרשו בגמ' (שם) מקרא דואת כל הדם ישפוך אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד הוה דפגע ברישא, וזהו יסוד מערבי, [שהרי אהל מועד שהוא ההיכל וקודש הקדשים היה למערב המזבח], ובתוס' (שם) (ובעוד כמה מקומות בש"ס) הקשו אמאי צריך קרא לזה תיפוק ליה מדין אין מעבירין על המצוות, דהא כל ההזאות של חטאות הפנימיות הזה באהל מועד על הפרוכת ועל מזבח הזהב וכשגמר יצא מאהל מועד לשפוך שיירי הדם ליסוד, א"כ היסוד שפוגע בו תחילה הוא יסוד מערבי ומשום כך יצטרך לשפוך הדם ביסוד מערבי ולא ביסוד דרומי כשאר הקרבנות שהיו שופכים הדם ביסוד דרומי, דהא אין מעבירין על המצוות.

והקשה בקרבן נתנאל מאי קושיא דהא ודאי צריך קרא, דלולא הקרא הייתי אומר לשפוך ביסוד דרומי שהוא תדיר ששם שופכים שיירי הדם של כל הקרבנות, ואף שביסוד מערבי עדיף משום אין מעבירין על המצוות מ"מ הא תדיר קודם, ולהכי צריך קרא שישפוך ביסוד מערבי בפתח אהל מועד דאין מעבירין על המצוות, ומדהקשו כן התוס' מוכח דתדיר ואין מעבירין על המצוות, אין מעבירין על המצוות עדיף טפי מתדיר, ומשום הכי קשיא להו להתוס' אמאי צריך קרא ליתן ביסוד מערבי תיפוק ליה מדין אין מעבירין על המצוות, ולפי"ז כתב דבקריאת התורה בחנוכה אם התחיל בשל חנוכה ימשיכו לקרות בשל חנוכה ולא יפסיקו לקרות בשל ר"ח, דאין מעבירין על המצוות, ולסברא זו אפי' בלא התחיל לקרות ג"כ יקרא בשל חנוכה ודלא כהרמ"א.

[ולכאנ"י יש להוכיח מטלית ותפילין דלדעת הנימו"י הא דמקדימין בעלמא טלית לתפילין הוא משום דהטלית תדיר מתפילין, שהרי טלית מצותה גם בשבת ויו"ט ואילו תפילין שהם משום אות אין זמנם בשבת ויו"ט, ובכל זאת הדין הוא שאם קדם והוציא התפילין קודם שהתעטף, התפילין

נסתפקו הלומדים בכן שמתארח בבית אביו או בבית חמיו אם צריך לעשות עירוב תבשילין שהרי אינו צריך לבשל ולעשות מלאכה מיום טוב לשבת אלא הדלקת הנר ולצורך הדלקת הנר נחלקו הראשונים אם צריך לעשות עירובי תבשילין להכי נסתפקו איך יעשה עירוב תבשילין בברכה מאחר דמטו בשם מרן החזון איש זצ"ל דמי שאינו רוצה לעשות מלאכה מיום טוב לשבת אינו צריך לעשות עירובי תבשילין ואם יתנו לו ביום טוב לעשות מלאכה להחם מים או להטמין החמין לשבת וכדומה הרי הוא יכול לעשות עירובי תבשילין בברכה אבל בלא"ה אינו יכול לברך על עירוב תבשילין.

ושמעתי עצה נפלאה מהגאון ר' ברוך דב דיסקין שליט"א שיכול האב להקנות התבשילין שעתיד לבשלם מיו"ט לשבת לבנו ובזה הרי אם בנו לא

נשאלתי אם יכול לקרוא המפטיר בחול המועד פסח פסוקי 'והקרבתם' קודם הקריאה של 'שור או כשב או עז', וכן שאר הקריאות של חול המועד אחר 'והקרבתם'.

והוצרכו לזה משום שס"ת אחד היה משמש לכמה מנינים והיו צריכים לגלול כל קריאה ב' פעמים, ורצו למעט בגלילת הס"ת ולכן יקדימו לקרות והקרבתם ויגללו פעם אחת.

ולכאורה היה נראה לומר דכיון שהס"ת פתוח במפטיר הרי איכא בזה משום אין מעבירין על המצוות ועדיפא שיקרא פרשת המוספין ואחר כך יקרא קריאת חובת היום, ולא מצאנו סיבה לאקדומי לחובת היום לפרשת המוספין אלא משום שחובת היום שקוראין בפסח 'משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא' (מגילה ל"א.) הוא מבואר בגמ', אבל קריאת פרשת המוספין לא הוזכרה בגמ' אלא בדברי הגאונים ויש לזה סמך ממה שאמרו בגמ' במגלה משה תיקן להם לישראל להיות קורין הלכות פסח בפסח וכו', וא"כ לכאורה משום אין מעבירין על המצוות יקרא פרשת המוספין תחלה.

והנה בכל קריאה של ר"ח בשבת אם הספר נגלל בר"ח האם נימא שיקרא פרשת ר"ח תחלה משום אין מעבירין על המצוות, אכן בזה איכא מעלת תדיר שקריאת הפרשה היא תדיר לעומת פרשת ר"ח ובזה אפשר דתדיר עדיפא.

ביאר בדין תדיר ואין מעבירין על המצוות הי מיניהו עדיף

ובדין זה אם תדיר עדיף על ואין מעבירין על המצוות, כגון קריאת התורה בשבת פרשת מקץ שחל בחנוכה ובר"ח, שקוראים קודם פרשת מקץ ואח"כ קריאת ר"ח ואח"כ של חנוכה משום דתדיר קודם, ואע"פ שפרשת מקץ קוראין רק פעם אחת בשנה מ"מ כיון שקריאת הפרשה קוראין בכל שבת היא נקראת תדירה, ואח"כ ר"ח דהוא תדיר לשל חנוכה, והנה אם הוציא בטעות הס"ת של חנוכה קודם שהוציא הס"ת של ר"ח יש לדון מה יעשה, האם יקרא בשל חנוכה משום דאין מעבירין על המצוות, או דלמא שעדיף לעבור על המצוה ויקרא בשל ר"ח קודם משום מעלת התדיר, ונפסק דין זה ברמ"א (סי' תרפ"ד ס"ג) שאם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח, דהיינו אפי' אם כבר התחיל לקרות בשל ר"ח מפסיקין בשביל להקדים התדיר.

ובמשנ"ב שם הביא מהט"ז דלמעשה אין צריך להפסיק אלא יקרא הכהן בשל חנוכה ואח"כ לאחרים יקרא בשל ר"ח, אולם כל זה הוא דוקא

קודם דאין מעבירין על המצוות, ומבואר דאף שהטלית תדיר מ"מ אין מעבירין על המצוות עדיף מתדיר ומניח התפילין קודם, אלא דיש לדחות היתם טעמא אחרינא איכא בהדיה, כיון דס"ס התפילין הוא גם מקודש, ואולי רק בכ"ג ס"ל להנימו"י דאין מעבירין על המצוות עדיף מתדיר].

בחזון איש הכריע דתדיר עדיף מאין מעבירין על המצוות

הן אמת שהחזון"א זבחים (סי' ל"ג) והאבי עזרי (הלכות תפלה) תמהו בדברי הקרבן נתנאל טובא דאטו משום דביסוד דרומי שופכין שיירי הדם דרוב הקרבנות יחשב לתדיר, דהא תדיר הוי מצוה גופא שנעשית בתדירות טפי מחברתה, משא"כ יסוד דרומי אינו מצוה אלא הוא מקום עשיית המצוה, ומאן יימר דאמרינן בזה שיעשה המצוה במקום התדיר, [ויתכן שבתוס' מגילה משמע דהו"ל תדיר].

ובחזון"א (זבחים סי' ט"ו אות ג') שהביא דברי הקרבן נתנאל כתב בסופו דלדברי הקרבן נתנאל אם פגע בשל חנוכה אין צריך לגלול לשל ר"ח ועמא דבר לגלול, דהיינו דעמא דבר להקדים התדיר לדין דאין מעבירין וגוללין לשל ר"ח שהוא התדיר, [ולשון עמא דבר שייך במנהג תמיד, ובב' ס"ת אין שייך לשון זו שהוא רק בהיכי תימצוי שטעו ולקחו הס"ת דחנוכה ואין שייך לשון מנהג בדבר טעות, אלא המנהג שייך במקום שיש ס"ת אחד שקורין בו פרשת מקץ ואח"כ גוללין לקריאת ר"ח (שהוא בפרשת פינחס) ואח"כ גוללין לקריאה של חנוכה (שהוא בפרשת נשא) ולעולם כשגוללין מפרשת מקץ לר"ח שבפרשת פינחס עוברים באמצע על פרשת נשא שישם יש את פרשת הנשיאים שקוראין בחנוכה, ובזה שייך לומר הלשון 'עמא דבר'].

והנה אע"פ שנפסק במ"ב שגולל לר"ח אפשר שאינו אלא במקום שהוא גולל לקריאת התדיר, אבל במקום שאין הקריאה השניה תדירה יותר אפשר שיכול לקרוא במפטיר תחלה משום אין מעבירין על המצוות.

ואע"פ שהקריאה של היום הוא מדינא דגמ' אבל הקריאה של המפטיר הוא מהגאונים, מכל מקום יש לזה סמך מן המדרשים, וא"כ במקום טירחא דצבורא והפסד הס"ת היה אפשר להקל לקרוא המפטיר קודם, וצ"ע.

יבואר אמאי אין קורין פרשת ובים השבת קודם קריאת התורה בשבת ולא יצטרכו להפטיר בשל שבת

והעירני הרב הגאון ר' אברהם שפיצער שליט"א ממש"כ התוספות במגילה (דף כ"ג.) וז"ל 'והא שאין מוציאין ב' ספרי תורות בכל השבתות לקרוא בשניה וביום השבת כמו שעושין ביום טוב, נראה לפי שאין בפרשה אלא שני פסוקים ואין קורין בתורה פחות מג' פסוקים ואין להתחיל בפרשה שלמעלה או לסיים בפרשה שלמטה משום דלא הוי מענינו של יום, ועוד י"ל לפי שצריך להפטיר בכל שבת מענינו של יום ואי קרינן בשל שבת א"כ יהא צריך להפטיר בדסליק מיניה והיינו בשבת וא"כ יהו כל ההפטרות מענין אחד, עכ"ל, ולכאורה אמאי לא קרינן וביום השבת לפני קריאת התורה ונוכל להפטיר מענינו של הפרשה, ומבואר דלא קרינן הקרבנות אלא לאחר הקריאה, וצ"ב טעמו של דבר.

ה

מי שלא ישן אם מוציא הישן בברכת אלוקי נשמה

ואפשר לומר דכיון דקריאת פרשת השבת היא קריאה של ב' פסוקים אע"פ שאם היינו קוראין קריאה זו היינו מוסיפין עוד פסוקין עמה מ"מ לא מתחילין בקריאה של כמה פסוקין דהקריאה של הפרשה שהיא ארוכה יותר היא חשובה יותר ולהכי מקמינן לקריאת הפרשה קודם וצ"ע.

יבואר טעם חדש אמאי מקדמינן לקריאת המגלות קודם קריאת התורה

ובספר שלמי תודה על סוכות סימן ע"ד כתב בהא דקהלת בסוכות ושיר השירים בפסח ורות בשבועות נקראות קודם קריאת התורה ומגילת אסתר בפורים נקראת אחר קריאת התורה כתב לבאר וז"ל יש לומר דכיון דמגילות הללו נקראות ברגל שמפטירין בו בקרבנות המוספין רצו להסמיך קריאת הקרבנות לתפלת המוספין שלאחריה והקדימו קריאת המגילה לפני קריאת התורה אבל בפורים שאין בו מוספים מקדימים קריאת התורה לקריאת הכתובים, ואפשר עוד דמגילה בפורים כיון שחיובה היא על היחיד מקדימים קריאת התורה שחיובה על הציבור לקריאת המגילה שחיובה על היחיד אבל שאר המגלות שחיובם ג"כ על הציבור כמו קריאת התורה אפשר להקדימם לקריאת התורה אם יש איזה טעם, ומיהו עיקר טעם ההקדמה הוא כדי להסמיך קריאת הקרבנות לתפלת המוספים וכו"ל, עכ"ל.

ולדבריו יש מקום לתת טעם לקרוא פרשת המוספין סמוך לתפלת המוספין שלא לשנות הסדר של הקריאה ובה מובן אמאי אין קורין וביום השבת קודם קריאת הפרשה ויכולו להפטיר בכל פרשה מענינו של הפרשה ובה אפשר לומר שאם קורין המוספין בעינן להסמיך לתפלת המוספין, אכן כל זה אינו דלכאורה עדיפא לקרותו קודם הפרשה ושלא להסמיך למוספין מאשר שלא לקרותו כלל ולכן אכתי צ"ע אמי לא יקראנו קודם קריאת הפרשה וצ"ע.

יבואר דבתוס' מבואר דאין צריך לקרוא קריאת המוספין סמוך לתפלת המוספין

אמנם יש לעיין בעיקר סברא זו ממש"כ התוס' בשבת דף כ"ג ע"ב דטעמא דקרינן ראש חדש קודם חנוכה אע"פ דחנוכה הוא פרסומי ניסא הוא משום דתדיר קודם ואי נימא דעדיפא לקרות המוספין סמוך למוסף למה נקדימו לתדיר והרי מקדמינן קריאת המגלות לקריאת התורה אע"פ שקריאת התורה היא מקודש יותר, ומכל מקום מהאי טעמא דבעינן שקריאת המוספין תהא סמוך למוסף עדיפא לאחר את המקודש וא"כ הוא הדין הוי לן לאחר התדיר ומבואר לכאורה מדברי התוס' דלא כהאי טעמא וצ"ע.

והעירני הבה"ח שמואל פורדשם נ"י דאפשר לומר דבאמת כיון דקריאת המגלות אינו חיוב אלא מנהג בעלמא להכי אינו נוהג בו דין קדימה כלל דהוי כמילתא דרשות שאין בו דין קדימה, אלא דבעינן טעמא אמאי קרינן המגלה בדווקא קודם קריאת התורה אפשר לומר דהוא משום דבעינן לאסמוכי לתפלת המוספין אבל במקום דאיכא טעמא דתדיר קודם שפיר חשיב טעמא רבה לאקדומי לתדיר לחנוכה אע"פ דמפסקין בין קריאת המוספין לתפלת המוספין בקריאת חנוכה.

לפרסם לכולם שישן בלילה והוא קצת בזיון להמוציא הרבים יד"ח וכדי להצילו מבזיון אפשר לתקן תקנה שהרב או הראש ישיבה הוא יברך ויוציא את כולם ויתכוון להוציא את מי שישן בלילה ויודיעוהו שיש מי שישן בלילה ויכול להוציא את כולם יד"ח ולא יתבזה אדם שלא ידעו מי ישן בליל שבועות.

ואין לומר דחשיב אינו מחוייב בדבר כיון שהוא לא ישן ולא נתחייב בברכה זו זה אינו שהרי כיון שאלו היה ישן היה חייב לברך שפיר יכול לברך להוציא את חבריו גם אם לא ישן.

יבואר אם נתחייב פעם אחת בברכת הגומל יכול להוציא חבירו גם אם אינו בידו להנצל מן הים ומן המדבר

והראוני בספר בר אלמוגים סימן קס"ח שכתב שהעירו לו בזה שאם כבר נתחייב המברך בברכת הגומל פעם אחת בימי חייו יוכל להוציא את חבירו בברכת הגומל שהרי כבר נתחייב בזה אלא שכבר בירך ויצא יד"ח אבל הרי מי שיצא מוציא חבירו מדין ערבות ולא הוצרכו שיהא בידו לחייב עצמו אלא במקום של אנתחייב בו מעולם אבל בזה שפיר יוכל להוציא חבירו בברכת הגומל.

ויעיין בספר נחל איתן על הלכות עגלה ערופה למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א סימן ז' ס"ק ז' שכתב דבהרוג שנמצא בין שני ערים וספק איזה מן הערים חייב בעגלה ערופה צריכים להביא עגלה ערופה מספק אבל אינם מברכין על רחיצת ידיים משום דכל אחד אינו יכול לברך מספק דהוי ספק ברכה לבטלה, וכתב עוד בזה דאין לומר שיברך אחד מן הזקנים ויוציא את הזקנים של עיר אחרת וממנו"פ אחד מהם חייב ויכול לברך או עבור עצמו או עבור חבירו ולמה לא יברך, וכתב בשם ספר שמוש חכמים שכל שאינו בידו אינו יכול להוציא את חבירו מדין ערבות וכיון שאינו יכול להמציא שיהא הרוג בסמוך לערים שיהא צריך להביא עגלה ערופה אינו יכול להוציא את חבירו יד"ח.

ולמשנת הוא הדין בנדון דידן כיון שאין בידו לישון כדי להתחייב שהרי כבר עבר הלילה ולא ישן א"כ לא חשיב מחוייב בדבר כדי שיוכל להוציא הרבים יד"ח אם לא ישן בעצמו.

וביותר נראה דאפי' אי נימא שאם יישן ביום יכול לברך ג"כ אינו חשוב בידו שהרי אין בידו שיקיץ משנתו שהרי הברכה היא נשמה שנתת בי טהורה היא והמחזיר נשמות לפגרים מתים והוא שהקב"ה בכל בקר מחזיר נשמותינו לגופינו ואינו בידנו להחזירם לגופינו וא"כ אי אפשר להוציא לדעת הרעק"א הנ"ל בלא שיישן בעצמו.

יבואר אם יכול להוציא חבירו בברכת המפיל

ויעיין שם שנסתפק אם יכול להוציא חבירו בברכת המפיל משום שאין בידו לישון ולכן לא יוכל להוציא את חבירו אם אינו הולך לישון בעצמו שמתחייב לברך בעצמו ואע"פ שכשהולך יכול לברך בעצמו אע"פ שאינו יודע אם יישן מכל מקום כל שהולך לישון נתחייב ברכת המפיל אבל להוציא חבירו אפשר שלא יוכל להוציאו שאין בידו לישון.

ולא הבנתי הספק שהרי אם כשהאדם הולך לישון צריך לברך ואינו צריך לחשוש שמא לא יישן שמברך על השינה שחושב בלבו לילך לישון, וא"כ הכי נמי יכול להוציא חבירו וחשיב שפיר שבידו להכין עצמו לילך לישון ויכול להתחייב בברכת המפיל וצ"ע.

יבואר אם מי שלא ישן בלילה ואחר שישן ביום אם יכול לברך אחד ולהוציא את חבירו וממנו"פ יש כאן חיוב ברכה

והנה מי שישן ביום כתבו כמה ראשונים שיכול לברך ברכת אלוקי נשמה, כמבואר בב"י סימן רל"א אלא שכתב שלא נהגו כן, וכן נסתפק האליה רבה דמי שלא ישן בלילה שאינו יכול לברך ברכת אלוקי נשמה אבל סתימת הרמ"א דמברכין, ויש להסתפק האם מי שלא ישן בלילה וישן ביום אחר כך אם מברך ברכת אלוקי נשמה וספיקונו הוא באופן שישן קודם התפלה כמו הנוגין בליל שבועות לישן אחר עלות השחר קודם התפלה ובוהו כיון שיש כאן שני צדדים ברורים לברך שהרי מעיקר הדין מי שלא ישן בלילה מברך וכן כמה ראשונים ס"ל דעל שינת היום מברך ולכן בכה"ג שפיר מברך ברכת אלוקי נשמה.

אבל אם התפלל שחרית ועדיין לא בירך ברכת אלוקי נשמה לא יוכל לברך אחר שישן ברכת אלוקי נשמה שבזה נתוסף עוד ספק שמא יצא יד"ח

ואע"פ שהיה מקום לדמות לברכת הנהנין שאינו יכול להוציא את חבירו אם לא אוכל עמו משום דליכא ערבות דאמרין לא לתהני ולא לברך והכי נמי נימא לא לישן ולא לברך וא"כ מי של אישן אינו יכול להוציא את חבירו אינו מוציא משום שאינו ערב עליו שהיה יכול שלא לישן ולא היה מתחייב לברך וא"כ אינו ערב על ברכת חבירו, ונראה דלא דמי כלל שהרי גם בברכת הנהנין מי שאכל ונתחייב בברכה אחרונה יכול להוציא מדין ערבות כיון דכבר נתחייב בברכה שפיר הוי ערב על חבירו ולא אמרו בברכת הנהנין שאינו מוציא את חבירו אלא בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה שפיר יכול להוציא יד"ח אלא דמדברנן אמרו מי שאכל הוא יברך ולכן סגי שיאוכל כזית כדי להוציא אבל מדינא יש ערבות גם אם לא אכל והכי נמי כיון שחבירו ישן ונתחייב לברך ברכת אלוקי נשמה הרי נתחייב ברכה זו שפיר יכול להוציאו מדין ערבות.

אמנם בשו"ע סימן רי"ט כתב דבברכת הגומל אין מי שלא נתחייב בברכת הגומל יכול להוציא מי שנתחייב בברכת הגומל שחשיב כאינו מחוייב בדבר אבל אם יענה אמן יכול להוציאו וכן מבואר בשולחן ערוך סימן ריט סעיף ה שכתב וז"ל אם בירך אחד הגומל לעצמו, ונתכוין להוציא את חבירו, ושמע חבירו וכוון לצאת, יצא אפילו בלא עניית אמן כיון שהמברך ג"כ חייב, יצא האחר בלא עניית אמן, עכ"ל, ומבואר דכשהמברך אינו חייב בברכת הגומל אין יוצאין ממנו אלא בעניית אמן.

וברעק"א בגליון השו"ע שם כתב שכוונת הרא"ש שהוא המקור להאי דינא שבכל מקום שיוציא מדין ערבות אינו יוצא בלא עניית אמן וצ"ע דא"כ איך יוצא יד"ח מגלה ממי שכבר קרא את המגלה הרי אינו אמן על קריאת המגלה וכן בשומע שופר ממי שכבר שמע קול שופר אי אפשר לצאת ממנו אלא בעניית אמן והרי בתקיעת שופר ליכא עניית אמן וצ"ע וכבר תמה בזה באבני נזר סימן מ' והובא בקהלות יעקב ברכות סימן כ"ו.

יבואר דברעק"א כתב דהדין דיצא מוציא בברכות אינו אלא אם בידו להתחייב בברכה אבל באופן שאינו יכול להתחייב אינו חשוב מחוייב בדבר להוציא אחרים יד"ח

אמנם בשו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן ז כתב בסוף דבריו וז"ל ונ"ל דזהו כוונת הרא"ש שהביא המג"א (סי' תרפ"ט סק"ד), ומ"ש שם הטעם דבידו לאכול כדי שביעה, נראה לענ"ד דזהו הטעם ליסוד הדין דגדול שאכל כזית שיכול להוציא למי שאכל כדי שביעה, דאף דאינו דומה לשופר וכדומה דיצא מוציא, דהתם החיוב מוטל עליו מצד עצמו ואין לו מקום להפטר ממנו אלא דכבר יצא זהו מקרי בר חיובא ויכול להוציא אחרים, אבל בהמ"ז דכל זמן שלא אכל לא מקרי בר חיובא דאינו מחוייב לבא ליד חיוב, לאכול כדי שביעה, משום הכי הטעם דמ"מ מקרי בר חיובא כיון דבידו לאכול כדי שביעה ולהתחייב בבהמ"ז, עכ"ל, ומבואר מדבריו דגם בברכת המזון שכבר נתחייב בברכת המזון דלכאורה אפשר להוציאו מדין ערבות מכל מקום אי אפשר להוציאו אלא משום שיכול להתחייב בעצמו אבל אם אין בידו להתחייב בברכת המזון לא חשיב מחוייב בדבר ואינו מוציא יד"ח.

ויש לעיין אם יכול להוציא חבירו בברכת המזון קודם שחרית שאינו יכול לאכול שהרי אסור לו לאכול קודם שחרית ואפשר דמה שיכול לעשותו אלא שאסור לו לא חשיב שאינו בידו כדי שנאמר שאינו מוציא יד"ח.

יבואר דברכת הגומל אין בידו להתחייב

ולדבריו אפשר לבאר דברכת הגומל אינו בידו להתחייב ברכת הגומל ולהכי אי אפשר להוציאו יד"ח אלא אם נתחייב בברכה זו או שיענה אמן על ברכתו משום דהוי ברכת שבח שיכול לברך בעצמו גם אם אינו מחוייב בזה לכן מוציא את חבירו בעניית אמן, ואע"פ שברכת הגומל אפשר להתחייב שהרי בידו להיות מיורדי הים או מהולכי מדברות אבל מכל מקום אינו בידו לצאת מן הים שזה תלוי אם הקב"ה יוציאו מן הים או מן המדבר ולכן אינו בידו ולכן בעינן לענות אמן כדי שיוציאו יד"ח.

ברכת אלוקי נשמה בברכת מחיה המתים כמוש"כ הפר"ח סימן נ"ב ולכן כתבתי שאם יישן קודם התפלה יוכל לברך ברכת אלוקי נשמה לכולי עלמא.

ואע"ג שכתב הביאור הלכה סימן נב לענין מי שלא בירך ברכת אלוקי נשמה קודם התפלה וישן אחר התפלה דמברך שכתב שם וז"ל והרצת לצאת יד"ש נ"ל שיניח מעט לישן ביום ואז כשיתעורר משנתו יברך אלקי נשמה דהא הב"י בסימן רל"א כתב דהאגור בשם ר' יהודה מושפירא כתב דהניעור משנתו של שינת היום צריך לברך אלקי נשמה וכ"כ בשיבולי לקט בשם רבינו שמוחה והר"ר אביגדור כהן וכ"כ בספר התניא רק שהב"י סיים שם ע"ז ולא נהגו כן א"כ בכאן יש לעשות כן לכו"ע. וכ"כ בספר תורת אביגדור, עכ"ל, א"כ לכאורה היה יכול לברך ברכת אלוקי נשמה גם בישן אחר התפלה אבל בנדון דידן שלא ישן בלילה הרי מצטרף עוד ספק שמא אינו מברך על מה שהיה ניעור בלילה ולהכי לא יברך אלא בישן קודם התפלה.

אבל הא מיהא חזינן מדברי הביאור הלכה שמצרף דעת הראשונים דס"ל שמברך ברכת אלוקי נשמה על שינת היום לגבי אם התפלל קודם שבירך אלוקי נשמה וא"כ גם בעניינינו אפשר לצרף את שיטתם לברך אם לא ישן בלילה.

ושמעתי שבכולל שלומדים שם משכמי קום המשכמים הרבה קודם עלות השחר לעסוק בתורה ויש הישנים במקצת אחר שחרית, ונודמן לשם מי שלא ישן כל הלילה ועדיין לא בירך ברכת אלוקי נשמה ורצה לצאת ממי שישינו ביום ברכת אלוקי נשמה, אמנם אותו שישינו ביום כבר בירך אלוקי נשמה בתפלתו מכל מקום אפשר שיכול להוציא ממונ"פ שהרי כמו שאם אחד לא ישן בלילה וגם ישן ביום דאית ליה ספק ספיקא שמא גם מי שלא ישן בלילה יכול לברך וגם אם אינו יכול לברך מכל מקום הישן ביום יכול לברך, הכי נמי יוכל לברך מי שלא ישן בלילה להוציא את חבריו דאפי' שהוא לא ישן ביום מכל מקום בזה שמוציא את חבריו א"כ ממנו"פ אינו עושה ברכה מברך לבטלה שמא יכול לברך גם אם לא ישן בלילה שמברך על מנהגו של עולם ואפי' לדעת אלו שאינו יכול לברך מכל מקום יכול לברך להוציא את חבריו שישינו ביום, וכיון דאית ליה תרי ספיקא שפיר יכול לברך.

אכן למשנ"ת ברעק"א נראה דכיון שאינו בידו להתעורר משנתו אינו יכול להוציא חבריו מדין ערבות אלא כשמברך לעצמו אבל לברך עבור חבריו אינו מברך מדין ערבות.

בענין הדין בשבועות על פירות האילן שהוא הנשמות שפורחות מן האילן הגדול שהוא יוצר הכל וישראל הם בניו של מקום

המכוון גם כן על האילן הגדול שהוא יוצר הכל יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך שהם הנשמות של ישראל שהם הנטיעות הפורחות ממנו מתחת כסא הכבוד יהיו כמותך וכמו שאמרו מה הוא חנון אף אתה מה הוא קדוש אף אתה וכו' וזה התפלה המיוחדת הזו של יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך.

וזה מה שכווננו חז"ל שישאלו נמשלו לתפוח שהרי אנו פירות הפורחות מן האילן ואם הקב"ה נמשל לתפוח גם ישראל נמשלו לתפוח שהרי אנו פירותיו ובמה נמשלנו לתפוח אמרו חז"ל שפריו קודם לעליו.

שור ראיתי בחתם סופר על הש"ס שבת דף פ"ח שכתב וז"ל למה נמשלו ישראל לתפוח הקשו תוס' הא דודי נמשל לתפוח, ודבריהם תמוהים כיון דנמשל הש"י לתפוח בעצי היער פירוש כאילן תפוח בין שארי אילנות נמצא פריו של אותו האילן היינו ישראל פריו ובניו של הקב"ה המה התפוחים ושפיר קאמר דנמשלו ישראל לתפוח, עכ"ל.

ובני יקרי הרב הגאון ר' יעקב שליט"א הוסיף בזה מה שאמרו בגמ' שבת דף פט עמוד ב אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבונו של עולם - ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו. אמר ליה: בניך חטאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך אמר לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי אמר לפניו רבונו של עולם, בני ולא בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמוע קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך, ע"כ, וצריך ביאור במה שאמר שבשעה שהקדימו נעשה לנשמוע קראת להם בני בכורי ישראל היכן מצאנו

וכבר נודע מה שכתב השל"ה במסכת שבועות שלו בשם ספר תולעת יעקב וז"ל וכבר ביארנו, כי הפירות ההם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן, בלא השלימים בתורה ובמצוות כראוי, עכ"ל, ומבואר שהדין הוא על הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה והוא המכוון על פירות האילן ולכן חשיב ר"ה לקרוא לפניו קללות שבתורת כהנים לומר תכלה שנה וקללותיה.

ונראה שאמרו בגמ' מנחות דף כ"ט ע"ב שהקב"ה ברא את העולם ב"י וה' וכמש"כ כי בקה ד' צור עולמים והעולם הזה נברא בה' והעולם הבא נברא ב"י ועל שניהם יש ימי דין והדין הנעשה בבריאה הרוחנית של העולם כמה שפע רוחני יושפע על העולם הוא בעצרת וזהו על פירות האילן.

ואמרו בתענית דף ה' ע"ב ר' נחמן ור' יצחק יתבו בסעודתא וכו' כי הוה מפטרי מהדדי, אמר ליה, לברכן מר. אמר ליה, אמשול לך משל. למה הדבר דומה, לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב ועיף וצמא. ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו, ושתה ממימיו, וישב בצלו. וכשבקש לילך, אמר לו, אילן, במה אברכך. אם (אילן) אומר שיהיו פירותיך מתוקים, הרי פירותיך מתוקים. שיהא צלך נאה, הרי צלך נאה. שיהא אמת המים עוברת תחתך, הרי אמת המים עוברת תחתך. אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך. אף אתה במה אברכך. אם בתורה הרי תורה, אם בעושר הרי עושר, ואם בכנים הרי כנים. אלא יהי רצון שיהיו צאצאי מעיך כמותך, ע"כ.

וכבר אמרו שאילן בגמטריא שמו המיוחד יתברך בכתיבתו ובאמירתו שהוא שם אדנות ושם הויה ברוך הוא שהוא צ"א וכן הוא הגמטריא של אמן ושל מלאך כידוע וכשאומר אילן אילן במה אברכך

נאמר בליל שבועות בבית המדרש חגיגי הישיבות ובנעילת החג בליל שבת נשא בבית המדרש

איתא בשבת (דף פ"ח). אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך: מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמוע.

ובפשוטו כוונת הגמ' דהמעשים הם הפירות היוצאים מן לימוד התורה, והם הקדימו נעשה לנשמוע וזהו הדמיון לתפוח שפריו קודם לעליו, אבל צ"ב הרי הפסוק איירי בהקב"ה שהרי הכתוב אומר כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים ואיך אמרו חז"ל שישאלו נמשלו לתפוח.

והתוספות שם הקשו וז"ל אך תימה שמביא קרא כתפוח בעצי היער דבהאי קרא לא נמשלו ישראל לתפוח אלא הקדוש ברוך הוא דכתיב כן דודי בין הבנים וקרא דריח אפך כתפוחים (שיר ז) הוה ליה לאתויי טפי, עכ"ל.

והנה אמרו בגמ' מגילה דף לא עמוד ב תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש: כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן: ובעצרת על פירות האילן, ע"כ.

וצ"ב במה שאמרו עצרת ר"ה היא משום דנדונין על פירות האילן הרי גם בפסח נדונין על התבואה ואין קורין לפניו קללות כדי שנאמר תכלה שנה וקללותיה, ומבואר דעל פירות האילן אינו רק הכפשוטו שנדונין על פירות האילן אלא שיש כאן דין על האדם בעצמו שהוא נחשב כפירות האילן.

שבשעה זו קראם הקב"ה בני בכורי ישראל והרי פסוק זה נאמר למשה במצרים שיאמרנו לפרעה.

ולמשנ"ת נראה דמאחר וישראל הקדימו נעשה לנשמע הרי הם דומים במעשיהם להקב"ה

שמקדים פריז לעליו ולכן נקראים בני בכורי ישראל. שהם נראים כבניו יתברך במעשיהם הנאים.

השמחה והעונג בתורה הוא בלומד על מנת לקיים את התורה ויראתו קודמת לחכמתו

אלקי אביך ואחר כך עובדהו. כי בעבור זה אדם נברא, ואחר שיתקן האדם עצמו יתקן אחרים, אז חכמת אדם תאיר פניו משמחי לב, עכ"ל.

ומבואר מדבריו דהתורה משמחת לב לשומריהם ולעושיהם וכשמסתקן עצמו אז תאיר פניו משמחי לב וכשלומד על מנת לעשות הרי הוא כמו שעשה את התורה כמו שכתב רבינו יונה דחכמתו מרובה ממעשיו אינו יכול להיות אלא כשמקבל על עצמו לקיים כל מה שילמד ולכן חשיב חכמתו מרובה ממעשיו ובזה היא משמחי לב.

והוא כמו שנתבאר דהפריז מתוק לחיכי אינו אלא אחר שהקדימו נעשה לנשמע. והוא המשך הפסוק כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריז מתוק לחיכי.

יוצאה מפי תמים, ואימתי היא נאמנה בשעה שהיא יוצאה מפי נאמן.

ובפירושי סידור התפילה לרוקח מזמור י"ט למנצח מזמור לדוד וז"ל פיקודי ה' ישרים הפיקודים הם הישרים, לא תרצה, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, לא תחמוד, לא תגזול, ולא תקום ולא תטור, ולא תנוג, וכיוצא בו. כי ישרים דרכי ה' ומשמחי לב לשומריהם שלא יכשלו בהם, ומתי הם ישרים כשיצא מפי ישר אז משמחי לב לעתיד, כי יש לומדים תלמוד להתפאר ואין מעלתם טובה, כי האדם חייב לתקן עצמו ולהכיר מצות השם שבראו ולהבין מעשיו, ואז ידע בוראו. וככה אמר משה הודיעני נא את דרכיך ואדעך, והנביא אמר אל יתהלל חכם בחכמתו, ואיזה חכמה שתהיה כי אם בזאת לבדה השכל וידע אותי ואמר דוד דע את

בסיום הפסוק של כתפוח בעצי היער אמר הכתוב בצלו חמדתי וישבתי ופריז מתוק לחיכי, וצ"ב מה השייכות למה שהקדימו נעשה לנשמע למה שפריז מתוק לחיכי.

ונראה מזה שהדבקות ואהבת התורה באמת אינה אלא למי שלומד על מנת לעשות וכשלומד את התורה באופן שמעשיו מרובין מחכמתו ויראתו קודמת לחכמתו בזה וזכה לתורה מן השמים שבזה יכול לדבוק בה ולחשוך בה וזהו מה שאמר הכתוב אחר שהקדימו נעשה לנשמע זכו לבצלו חמדתי וישבתי ופריז מתוק לחיכי.

והראני בני הרה"ג ר' יעקב שליט"א דבילקוט שמעוני תהלים רמז תרעד כתב על הפסוק תורת ד' תמימה וז"ל דבר אחר אימתי היא תמימה בשעה שהיא

אמונה בקדושת המועדים משפעת על האדם את הקדושה לפי גודל אמונתו

וברש"י שם וז"ל חולדה ובור שהמיתו שני בני אדם, מצוי הוא באגדה, מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שישאנה, אמרה מי מעיד והיה שם בור אחד וחולדה, אמר הבחור בור וחולדה עדים בדבר, לימים עבר על אמונתו ונשא אחרת, והוליד שני בנים, אחד נפל לבור ומת, ואחד נשכתו חולדה ומת, אמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה שבנינו מתים במיתה משונה ואמר לה כך וכך היה המעשה, עכ"ל.

ואני ראייתי בעיני כמה פעמים ממי שהיה לו אמונה פשוטה שהלווה בשביל חשמל כשר לשבת שזה בוודאי חשיב הוצאת שבת, וכשמאמין שהקב"ה יחזיר לו את הוצאותיו הרי הם חזרו בתוספת מרובה וראו בחוש את מה שאמרו חז"ל לו עלי והאמינו בי ואני פורע.

וכמו שכתב הרמ"א בהלכות יום הכפורים שמי שאינו מאמין בכפרת יום הכפורים אין יום הכפורים מכפר לו והיינו דאף שכפרת יום הכפורים גדולה שמכפרת לכל מכל מקום מי שאינו ומאמין בה אינו מכפר ומסתברא דכל אחד לפי דרגת אמונתו בכפרה כן גודל כפרתו שהאמונה היא ממשכת הכח מלמעלה לכפר עליו.

תודה פירש על דרך זה מה דאיתא בגמ' אמר להם הקב"ה לישראל בני לוי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע אם תאמינו באמת בלא שום פקפוקים אזי ואני פורע, וכן כתיב ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו כשבטוח בה' באמת או והיה ה' מבטחו ומסייעו ומושיעו.

וכמו שכתוב בספר הצדיק ר' שלמה על הגה"צ ר' שלמה בלז' וצ"ל ששמע מהחפץ חיים שסיפר על הר' ישראל מסלנט על חולה שחלה ובא אליו במוצאי שבת לבקרו ודיבר עמו כשעה ומחצה באמונה כמה שאמרו חז"ל שהוא כפשוטו, ולבסוף אמר לו מה שאמרו חז"ל חמין במוצאי שבת מלוגמא ושתה החמין ונתרפא והרי אי אפשר לסגור את כל בתי החולים על ידי שתיית חמין במוצ"ש ובוודאי הוא כי אם מאמין בדברי חז"ל כפשוטו באמונה תמימה הם משפיעים עליו מברכתו ועל זה היה צריך לשמוע דבר מוסר מר' ישראל כדי שישפיע עליו שתיית החמין במוצ"ש.

וכן אמרו בתענית (דף ח'). ואמר רבי אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמונה, מניין מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך המאמין בהקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה.

כמה שמעריך המצוה כן היא נותנת לו עוז ותעצומות

וצ"ב כמה הניח את דעתו שיום אחד בשנה חשוב שנה הרי א"כ מי שעוסק שלש מאות ושישים וחמש ימים הרי הוא כעוסק בתורה שלש מאות ושישים וחמשה שנים ובמה חיוק את רוחו של אתחלש דעתו שקראוהו בר בי רב דחד יומא וצריך לומר שמי שהולך דרך של שלשה חדשים ללמוד יום אחד הרי הוא מעריך את למודו שכדאי כל הטירחא והגיעה הרבה הלזו כדי ללמוד יום אחד אצל אדם זה הוא חשוב שנה אבל מי שלא מעריך יום אחד של למוד התורה שכדאי ליגע טירחא גדולה של ג' חדשים בהליכה ג' חדשים בחזרה אין למודו חשיב כשנה שלימה.

וכבר נתבאר בגליון הקודם שגודל המעשים של האדם נמדדים ונערכים לפי הערכתו אותם וכמו שאמרו בגמ' חגיגה (דף ה'): רב אידי אבוי דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והווי קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא חלש דעתיה קרי אנפשיה שחק להעוה אהיה וגו' אמר ליה רבי יוחנן במטותא מינך לא תעניש להו רבנן נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה, ע"כ.

בפירוש החת"ם על רות פירש את הפסוק ותהי משכורתך שלמה מעט ד' אלוקי ישראל כתב דבר נורא בשם רבו ההפלאה שהאדם במעשיו קובע את שכרו לעתיד לבוא כמה מוכן לותר על הנאות העוה"ז עבור קיום המצוות וזהו שאמר התנא אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס מלשון פרוסה חתיכה לא שלימה כלומר אל תעשו את המצוות באופן שתקבלו רק חצי שכר ולא שכר מושלם, והיינו שהאדם מקבל שכרו לפי הערכתו את המצוות ואם מעריך המצוות בקטנות שכלו לדברים של מה בכך הרי שכרו אינו אלא חלק מהשכר המובטח לו.

והנה דבר זה מבואר גם כמה שאמרו בגמ' נדרים דף פ"א אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתו וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה. שאבדה הארץ על שלא בירכו בתורה תחילה, ע"כ. וכבר פירשו בזה שאע"פ שאמרו שחורבן הבית היה משום ג' עבירות חמורות מ"מ התורה לא הגינה

עליהם שלא יכשלו בעבירה משום שלא בירכו בתורה תחילה. ו**איתא בספר מוכבי אור למרן ר' יצחק בלור זצ"ל** שמה שלא בירכו בתורה תחילה הוא משום שהתורה לא היתה חשובה בעיניהם וכמש"כ הר"ן בנדרים דף פ"א ומשום הכי לא הגינה עליהם, ומהאי טעמא הוא משום שמי שמחשיב התורה התורה מגדלת אותו ומרוממתו, ומי שאינו מחשיבה אינה מגדלתו ומרוממתו ואינה מגינה עליו מן העבירה.

התורה נתנה לנו באהבה רבה ובקשתינו ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים

יתברך אל עמו ישראל ולכן אנחנו צריכים לקבל התורה בשמחה ובאהבה אין קץ ולכן הכל מודים דבעצרת בעיניו לכם שהתורה תהיה נוחה עלינו ושמחים לקבלה והוא היסוד של יום עצרת כמה שאנחנו מראים א הבתינו אל התורה והמצוה כן יושפע עלינו ממרומים שפע של תורה ואהבתו יתברך עלינו.

והיא הבקשה של ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין וכמו שכתב רש"י בשיר השירים פרק א' וז"ל ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומוכסחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו, עכ"ל.

התורה לעצמו כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו, דלא גרע ממין שנפטר באהבה רבה, עכ"ל, ובמשנה ברורה שם ס"ק לב כתב וז"ל וכתבו האחרונים דמ"מ לא דמי לגמרי לנפטר באהבה רבה דהתם יצא בזה גם ברכת אקב"ו לעסוק וגם הערב נא משא"כ הכא לא נפטר רק מברכת אשר בחר בנו לבד אבל איך צריך להשלים ויאמר אה"כ ברכת כהנים שרגילין לומר תמיד, עכ"ל, ומבואר שאם אין בקשה בברכתו אינו יוצא יד"ח ברכת והערב נא וא"כ צ"ב איך יוצא יד"ח ברכת והערב נא בברכת אהבת עולם ערבית.

ונראה דהבקשה באהבת עולם ערבית הוא ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים שהרי התורה נתנה באהבה וממילא שהבקשה של ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים היא הבקשה שהשפעת התורה תתהיה עלינו לעולם וזוהו חזיון שהתורה כולה אהבתו

הנה מבואר בגמ' ברכות דף י"א ע"ב דאפשר לצאת יד"ח ברכת התורה באהבה רבה וכן הוא בברכת אהבת עולם ערבית וכן ידוע שהיה אומר מרן הגר"ח זצ"ל למי שנעשה בר מצוה שיכוון לצאת ברכת התורה בברכת אהבת עולם וכ"כ במ"ב סימן מ"ו. והנה בברכת אהבה רבה יוצא גם ברכת והערב נא וכן ברכת אשר בחר בנו משום שיש בה גם בקשה על תורה וכמש"כ רש"י וז"ל שכבר נפטר באהבה רבה שיש בה מעין ברכת התורה, ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמודם חקי רצונך, עכ"ל, וכוונתו שיש בה גם בקשה על עסק התורה ולכן יוצא בה יד"ח אבל בברכת אהבת עולם ערבית לכאורה אין בה בקשה על התורה ואיך יצא בה יד"ח גם ברכת והערב נא. ויעויין בשולחן ערוך סימן קלט סעיף ט שכתב וז"ל אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת

בענין שכל מדרגת האדם תלוי בשאיפותיו ורצונו

מעשים שכשהאדם רוצה מאד וזכה לסיפאת דשמיא

ושמעתי מהגאון ר' ברוך שפירא מעשה ששמע בשם הגאון ר' יהושע זליג דיסקין זצ"ל רבה של פרדס חנה וחמיו של מרן הגר"ג שליט"א, שאחר השבת שנפטר החזו"א זצ"ל, מיד ביום ראשון בבקר קם הר' דיסקין מוקדם כדי ליסוע מפרדס חנה ללוויה, ולאחר התפילה ניגש אליו יהודי רחוק מיהדות עם עיתון הארץ שכתוב שם שהר' אברהם ישעיה קרליץ נפטר, ואמר שהאדם הזה חייב לי מאתיים רובל, שאני הייתי גר בעיר קידן עם החזו"א ובאיזה מסחר נשאר חייב מאתיים רובל, ומיד לאח"מ נסע הר' דיסקין לב"ב, ולפני הלוויה פגש את אחד ממשפחת החזו"א וסיפר לו זאת, ואמרו לו שזה נכון והיה איזה מסחר שהחזו"א נשאר חייב לאדם אחד כסף וביום מן הימים האיש עזב את קידן ולא היה ביד החזו"א להשיב לו את כספו, וכל ימיו הצטער על זה ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שבכל ערב יוה"כ החזו"א התפלל שיזכה להשיב את חובו.

ובסיפאת דשמיא עוד קודם קבורתו של החזו"א החזירו החוב מכספי ירושתו ורואים שאם אדם משתוקק לעשות טוב ועושה כל שביכולתו הקב"ה מצליח בידו.

וכן ידוע המעשה עם הגאון ר' זלמן זצ"ל בספר תולדות אדם פי"א סיפר לי ר"ח אחיו שהיה מעשה כך, בהיות הצדיק כבן י"ד שנה ולמד בבמ"ד הגדול

בפרשת בהעלותך יש נו"ן הפוכה לפני פרשת ויהי נסוע ואחריה וביאר החת"ס וכעין דבריו כתב בכלי יקר שנו"ן הוא דגים בלשון ארמי ודגים שבים אע"פ שיש להם מים הרבה מ"מ כל טיפה שיורד מלמעלה משתוקקים ורצים אליו וכן ישראל בטבעם משתוקקים לעוד דברי תורה וכאן הם נסעו מהר ד' כתינוק הבורח מבית הספר וכתבה התורה נו"ן הפוכה שכלל ישראל התנהגו בהיפוך מהדגים שבים.

וכל פרשת בהעלותך מלמד על השאיפות, אהרן זכה להדליק המנורה ע"י השאיפה שחלשה דעתו שלא היה בתנועת הנשיאים לא הוא ולא שבטו וכן האנשים שהיו טמאים שרצו לעשות פסח שני וזכו לעשות פסח שני.

ומאיך הפרשה מדברת בעניין שהאספסוף אשר בקרבו התאוות תאוה ויאמרו מי יאכילנו בשר וכו' והיינו שהאדם נברא עם שאיפות לגדלות ואם אינו מנצל את השאיפות לטובה ע"כ השאיפות יהיו לתאוה ולשאול תחתית רח"ל.

ושמעתי מהגה"צ ר' אליהו לאפיאן זצ"ל שהנשמה נבראה מעולם התענוגים ושואפת ליהנות ולהתענג ואם ממלאים אותה בתענוגי הנשמה הרי היא שמחה ובאה על סיפוקה אבל אם אינה מתענגת בתענוגי הנשמה על כרחיה היא משתקוקת לתאוות שאול ויורדת לשאול תחתית רח"ל.

וילנא בא אליו איש אחד נלעג לשון ואר לו באתי להגיד לך פירוש טוב ונכון שיש על משנה אחת ממס' דמאי ומפני שקרא לשיין ימנית כמו סמך וכו' ומלבד זה היה פירשו רע ומר מאד, ויחר לר' זלמן על דבריו ויאמר לא אכחד ממך שפרותיך פירות דמאי, ויפן האיש וילך לו, וע"ז הצטער אותו צדיק ואמר רע ומר לי מאד שדיברתי באיש פלוני וכו' ויבך בכי גדול ע"ז ובכל יום היה מתהלך בבתי כנסיות ובתי מדרשות בשווקים וברחובות לבקש את האיש ולא מצא אותו וכמעט נפל למשכב על גודל כאב ליבו ושבר רוחו וכו'.

כאשר נודע הדבר אל הגאון החסיד מוה' שלח אחריו וידבר על ליבו דברי תנחומים וכו' ואמר לו בנוסח הזה וה' יתברך בוחן לב וחוקר כליות ומבין מתי עשה האדם שלו ומה בכוחו לעשות, וכשרואה שעשה אז ילוה אליו העזר אלוקי ממרומים וישלים מה שחסר ממנו, וכו' ובדברים האלה ניחם האדמו"ר החסיד את ר' זלמן, והראה לו מש"כ החובות הלבבות בשער התשובה וז"ל ואם הרע לחבירו בגופו או בממונו יכניס לו הבורא יתברך אהבה וחמלה עד שימחול כמה שהיה בו מחטאו עליו כמו שכתוב ברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו אז רפתה רוח הצדיק כי דברי הגאון החסיד היו בעיניו כאשר איש בדבר אלוקים.